

شناخت اصول و مبانی مدیریت در سوره حجرات بر اساس روش و تحلیل محتوا

حسین مهدی رکن آبادی^۱

محسن عامری شهرابی^۲

حمید رضا خادمی مقدم^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۲۳، صفحه ۵۶ تا ۸۷ (مقاله پژوهشی)

چکیده

این تحقیق در راستای شناخت اصول و مبانی مدیریت در سوره حجرات بر اساس روش و تحلیل محتوا به انجام رسیده است. در طول تاریخ اسلام، قرآن کریم همواره منبع مهم تحقیق و پژوهش برای اندیشمندان اسلامی بوده است. وظیفه مسلمانی اقتضا می‌کند که در برابر فرمان الهی مطیع باشیم. پس با توجه به دستورالعمل مدیریتی که از سوی مدیران معصوم جامعه اسلامی صادر شده، ضرورت دارد تا با عمل به آن دستورها و الگو قرار دادن معصومان، مدیریتی را به کار گیریم که مورد رضایت و خشنودی پروردگار باشد. نگارنده در این مقاله در صدد است با تفسیر نکات اصول و مبانی مدیریتی سوره حجرات، به رویکرد مدیریت در اسلام بپردازد. در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. نتایج حاصل از تحلیل محتوا نشان داد که در سوره حجرات به چهار مقوله رهبری، سازماندهی، برنامه‌ریزی و کنترل اشاره شده است. در این میان به دو مقوله رهبری (صفات و ویژگی‌های مدیر) و سازماندهی (اصول اخلاقی و ارتباطات بین فردی) بیشتر پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: سوره حجرات، اصول مدیریت، سازماندهی، رهبری، برنامه‌ریزی، کنترل.

۱. دانشجوی گروه مدیریت، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران:

amirhosseinroknabadi64@gmail.com

۲. استادیار گروه مدیریت، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول):

mohsen.amerishah@gmail.com

۳. کارشناس ارشد مدیریت دولتی، واحد نراق، دانشگاه آزاد اسلامی، مرکزی، ایران: hossein.toto@yahoo.com

درآمد

یکی از مسائل مهم عصر حاضر، شناخت دیدگاه اسلام پیرامون مدیریت و مسائل مربوط به آن است. برای این منظور، پیش از هر منبعی باید به سراغ قرآن کریم رفت، چرا که قرآن اصلی‌ترین و اصیل‌ترین منبع اسلام است. اهمیت موضوع آن‌گاه بیشتر خود را نمایان می‌سازد که بدانیم برخی از طرفداران مدیریت علمی، به طور کلی منکر مدیریت اسلامی‌اند و بر این باورند که اسلام مطلبی در خصوص مدیریت ندارد و مدیریت، دانشی جدید و بیگانه با اسلام است. (علیجانی، ۱۳۸۹).

از نگاه قرآن و ادیان الهی، انسان علت و محور تامه آفرینش است و مجموعه هستی برای رشد و اعتلای او خلق شده است. بر اساس بینش قرآنی، مدیران خدمتگزاران صدیق جامعه می‌باشند و همه توان و تلاش خود را جهت ارائه خدمات برتر به کار می‌گیرند، تا استعدادها بالقوه انسان شکوفا، توسعه پایدار محقق و درخت عدالت بارور گردد. قرآن کریم منبعی جهت انسان‌سازی و هدایت بشر به سوی کمال است و به عنوان سرچشمه تمامی علوم و هنرهای اسلامی می‌باشد. در این کتاب آسمانی رهنمودهایی ارزشمند در مورد انسان و راه‌های درست زندگی، در ابعاد گوناگون مطرح شده است و همانند چراغی است که نور هدایت را بر مسیر زندگی انسان می‌تاباند تا انسان-ها با بهره‌گیری هرچه بیشتر از این چراغ هدایت در تقرب و رضای حق از یکدیگر پیشی گیرند. مدیریت و رهبری یکی از مسائلی است که به صورت مستقیم و غیرمستقیم در آیات نورانی قرآن بسیار مورد اشاره قرار گرفته است (محمدی طاهری، ۱۳۹۰).

تفاوت بارز چهره عصر ما نسبت به قرون گذشته و حتی چند دهه اخیر، پیچیدگی روابط انسانی و نظام‌های اجتماعی و نیز پدید آمدن سازمان‌ها، مؤسسات و نهادهای گوناگون که مجهز به امکانات ارتباطی و رایانه‌ای پیچیده و پیشرفته هستند، می‌باشد. این شرایط موجب شده است که چگونگی اداره هر چه بهتر این روابط و نیز سازمان‌ها توسعه‌ای چشمگیر یابد و ناگزیر اندیشه و مهارت مدیریت در دنیای کنونی به رشد و گسترش قابل توجهی نایل گردد. مدیریت در مکاتب مختلف با اهداف مختلفی استفاده می‌شود. مثلاً در محافل غربی هدف از مدیریت استفاده از نیروهای انسانی و مادی جهت دستیابی به سرمایه و منافع بیشتر است؛ اما در اسلام و کتاب آسمانی قرآن کریم، هدف بر مبنای معیارهای مادی طرح‌ریزی نشده است. بلکه هدف در اسلام متبتهی شدن همه امور به خداوند متعال است و ایجاد نظم کامل و فراهم نمودن زمینه رشد و حرکت انسان، به خاطر تأمین همین هدف است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۰). در راستای این دید مدیریت، در این مقاله به بررسی اصول و مبانی مدیریتی در سوره حجرات پرداخته شده است.

وجود تدبیر در کلیه امور عالم از آسمان تا زمین گواه این حقیقت است که مدیریت اصلی را باید به آفریدگار جهان نسبت داد (احمدزاده بیانی، ۱۳۸۶). اصولاً مدیریت در نظام‌های گوناگون و مختلف جهان همیشه بر مبنایی استوار است. اداره سازمان‌ها به شیوه‌های علمی روز و متناسب با جهان‌بینی حاکم بر جامعه در جهت توسعه جامعه و تعالی انسان‌ها، مستلزم تدقیق در جهان‌بینی حاکم بر جامعه و شیوه‌های علمی مدیریتی و هماهنگ نمودن اصول جهان‌بینی و شیوه‌های علمی است. از آنجایی که ما در یک جامعه اسلامی زندگی می‌کنیم و جهان‌بینی حاکم بر آن هم جهان‌بینی اسلامی است، مسلماً مدیری موفق است که در جهت اهداف مکتبی نظام سیاسی حاکم بر جامعه در درون سازمان‌ها قدم بردارد (افجه‌ای، ۱۳۸۲).

همه ما واقف به ضرورت مدیریت و اجتناب‌ناپذیری آن هستیم، اما هر مدیریتی را شرایطی است که باید فراهم باشد تا هدف اصلی آن برآورده گردد. از دید مکتب جهان‌ساز ما، هر مدیریتی مورد تأیید و تأکید نیست، و در این باره پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «یک ساعت ستمگری در مسند مدیریت از نود سال گناه کردن در پیشگاه خداوند بزرگ‌تر است» (سرمدی، ۱۳۷۹).

کامل‌ترین، جامع‌ترین و غنی‌ترین منبع در جهان‌بینی اسلامی قرآن مجید است. منبع سرشار کلیه موضوعات و معارف اسلامی قرآن کریم است، گنجینه‌ای که نخست هر نکته و نظر اسلامی را باید در آن جست یا بر آن عرضه کرد و در صورت سازگاری با قرآن مجید، بر آن مهر قبولی نهاد. قرآن کتابی است برای تدبیر و انقلابی است در تفکر. قرآن آمده است تا انسان را معنا بخشد و زندگی او را جهت دهد. قرآن کتاب سعادت بشر است برای همه اعصار و قرون. قرآن را نه در عالم دارای حریف است و نه کسی را یارای تحریف. قرآن کریم مجموعه حیاتی و اصلی‌ترین منبع هر پژوهش دینی و علمی است (حیدری تفرشی، ۱۳۸۶). نصوص و متون قرآن کریم بیشتر به تنظیم امور مدیریت در حد قوانین کلی که بر اجتماع حاکم است پرداخته است. این امور کلی و نظام‌های مدیریتی که در قرآن آمده است، در اوج کمال قرار دارد که از دید دانشمندان مدیریت بسیار با ارزش است (مهرداد و رحیمی‌کیا، ۱۳۸۶).

در عصر کنونی که جوامع مختلف از منابع مادی و مالی نسبتاً زیادی برخوردار می‌باشد و با مدد از پیشرفت علمی و تکنولوژی در ظاهر مسیر را برای زندگی مناسب ارتقا بخشیده‌اند، اما در عمل شاهد آن هستیم که معضلات اجتماعی فراوانی پیش روی جوامع قرار دارد. محقق وجود منبع عظیم قرآن مجید را غنیمتی گرانبها می‌داند و استفاده از تعالیم قرآنی را بهترین راه را برای مقابله با معضلات فراروی بشری در هر عصر می‌داند و خود را ملزم به انجام تحقیقی در رابطه با موضوعات مدیریتی در قرآن کریم می‌داند.

سوره مبارکه حجرات چهل و نهمین سوره قرآن کریم است و به مناسبت ورود واژه حجرات در آیه چهارم، آن را حجرات نامیده‌اند. این سوره ۱۸ آیه، ۳۴۳ کلمه و ۱۴۹۶ حرف دارد و به جز آیه ۱۳، بقیه آیه‌های آن در مدینه نازل شده است و به همین دلیل آن را در زمره سوره‌های مدنی قرار داده‌اند. ارزش این سوره بسیار بالاست تا آنجا که امام صادق (ع) درباره ثواب و فضیلت تلاوت این سوره می‌فرمایند: «آنکه هر شب و یا هر روز این سوره را بخواند، در زمره زائران پیامبر خدا (ص) خواهد بود» (طیب، ۱۳۷۸، ج ۱۳: ۲۲۱). این سوره مبارکه از خاص‌ترین سوره‌های قرآن است و بسیاری از مفسران به این دلیل که در این سوره مجموعه‌ای از آداب آمده است، این سوره را سوره اخلاق و آداب نامگذاری کرده‌اند. علامه طباطبایی (ره) ذیل آیات این سوره می‌فرمایند: «این سوره مشتمل بر مسائلی از احکام دین است، احکامی که با آن سعادت زندگی فردی انسان تکمیل می‌شود و نظام صالح و طیب در (مجتمع) او مستقر می‌شود».

ضرورت مدیریت در زندگی اجتماعی از بدیهیات بوده و هیچ نیازی به استدلال و برهان ندارد (شعرا، ۱۳۹۰). تمام حوزه‌های قرآنی تذکرات مدیریتی دارد به‌طوریکه نقش و هدف اول نزول تدریجی، تربیت و تهذیب مدیریت اسلامی است (سینا، ۱۳۹۰). برای تجلی بخشیدن به آموزه‌های اسلامی در رفتارهای اجتماعی شهروندان جامعه اسلامی باید محتوای متن‌های وحیانی و روایی را بازخوانی و در قالب شیوه‌نامه‌هایی اجرای آنها را جاری ساخت (یوسفی سعیدآبادی، ۱۳۹۰)

قرآن مجید نه فقط حاوی دستورات عبادی، اعتقادی و معارف و امثالهم است، بلکه مسلمانان معتقدند کتابی است جامع و کامل که حاوی مسائل مرتبط با علم روز نیز می‌باشد، از جمله علوم روز، دستورالعمل‌های مدیریتی است که می‌توان آن را به عنوان مثال از نقطه نظر تئوری‌ها، رفتار و روابط سازمانی، دولت، حکومت و حکومتداری و ... مورد تجزیه و تحلیل و مطالعه قرار داد. پر واضح است که هریک از سوره‌های قرآن مجموعه‌ای منسجم و بهم پیوسته است که هدف واضح و روشنی را محقق می‌سازد، و هر آیه به وسیله روش‌های متفاوت این هدف را دنبال می‌کند. سوره-های قرآن مانند زنجیره بهم پیوسته‌ای هستند که هر سوره با سوره‌های قبل و بعد از خود ارتباط معنایی دارد و از نظر هدف مکمل یکدیگرند. مدیریت اسلامی از موضوعاتی است که در برخی از سوره‌های قرآن تلویحاً یا مستقیماً به آن اشاره شده است و درنهایت هدف غایی همه سوره‌های قرآن رشد و اعتلای انسان و بارور ساختن استعدادهایش می‌باشد (محمدی طاهری، ۱۳۹۰).

با توجه به مطالب ذکر شده، سؤال اصلی پژوهش حاضر عبارت است از: اصول مدیریتی بیان

شده در سوره حجرات چه می‌باشد؟

روش پژوهش

با توجه به تحلیل عینی و نظام‌دار سوره حجرات در زمینه توجه به اصول و مبانی مدیریت و همچنین ابزار مورد استفاده، روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا می‌باشد. کرلینجر (به نقل از بیابانگرد، ۱۳۸۴) تحلیل محتوا را روشی پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی متغیرها دانسته است.

تحلیل محتوا از روش‌های اسنادی است که به بررسی نظام‌مند، عینی، کمی و تعمیم‌پذیر پیام‌های ارتباطی می‌پردازد. این روش در دسته‌بندی روش‌ها، پهنانگر محسوب می‌شود و از آن برای بررسی محتوای آشکار پیام‌های موجود در یک متن استفاده می‌شود و در نتیجه وارد تأویل و نشانه‌شناسی محتوای پیام نمی‌شود. هر چند در رویکردهای اولیه، ادعا می‌شد که تحلیل محتوا می‌تواند علاوه بر محتوای پیام، به ویژگی‌های مؤلف و تأثیر بر مخاطب نیز بپردازد، اما امروزه دو کارکرد اخیر را تنها در روش‌های تلفیقی میدانی و اسنادی امکان‌پذیر می‌دانند. معمولاً زمانی که از تحلیل محتوا به عنوان یک روش نام برده می‌شود، تحلیل محتوای کمی مورد نظر است. با این حال، امروزه از تحلیل محتوای کیفی نیز در روش‌های پژوهش اسنادی نام برده می‌شود که به گونه‌ای همان تحلیل محتوای مضمونی یا تماتیک است. استراوس و کوربین (۱۹۹۰) سه فن کدگذاری پیشنهاد دادند: کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخاب. در تحلیل محتوای کیفی، تلاش بر این است تا با کدگذاری باز، محوری و زمینه‌ای، مقولات محتوایی موجود در پیام‌های ارتباطی شناسایی و استخراج شود (حجازی، ۱۳۸۷). کدگذاری باز و کدگذاری محوری در همین قسمت به تفصیل توضیح داده می‌شود و کدگذاری انتخابی به عنوان بخشی از فرآیند خلق نظریه، در مرحله بعد توضیح داده می‌شود.

۱- کدگذاری باز

کدگذاری باز، فرآیند تحلیلی است که از طریق آن، مفاهیم شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شوند، در این مرحله، نظریه‌پرداز داده بنیاد، مقوله‌های اولیه اطلاعات در خصوص پدیده در حال مطالعه را، به وسیله بخش‌بندی اطلاعات شکل می‌دهد. پژوهشگر مقوله‌ها را بر همه داده‌های جمع‌آوری شده، نظیر مصاحبه‌ها، مشاهدات و وقایع یا یادداشت‌های خود بنیان می‌گذارد. پیشامدها، نشانه‌های مفاهیم هستند. تطبیق مستمر نشانه‌ها، تحلیل‌گر را با شباهت‌ها، تفاوت‌ها و ثبات معنایی که منجر به ساخت یک مفهوم (مقوله) و ابعاد آن می‌شود، مواجه می‌کند. شکل ۱ فرآیندی از استقرار و قیاس را نشان می‌دهد که در آن ابتدا، مقایسه نشانه با نشانه، کدی

مفهومی تولید می‌کند و سپس، نشانه‌ها با مفهوم ظهور یافته مقایسه می‌شوند و آن را بیشتر تعریف می‌کنند. این روال یکی از تجلی‌های روش تطبیق مستمر در این روش است.

شکل ۱. نحوه شکل‌گیری مفاهیم و مقوله‌ها

مقوله‌ها، در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌تر بوده و سطحی بالاتر را نشان می‌دهند. آنها از طریق همان فرآیند تحلیلی انجام مقایسات برای برجسته‌سازی شباهت‌ها و تفاوت‌ها که در سطح پایین‌تر برای تولید مفاهیم استفاده شد، تولید می‌شوند. مقوله‌ها، «شالوده‌های ساختن نظریه هستند. آنها ابزاری فراهم می‌کنند که به وسیله آن نظریه می‌تواند یکپارچه شود». ما می‌توانیم با ادامه مثالی که در بالا زده شد، نشان دهیم که چگونه گروه‌بندی مفاهیم، مقوله‌ها را تشکیل می‌دهد. تحلیل‌گر ممکن است علاوه بر مفهوم «راه و روش زندگی روزمره»، مفاهیم «خوددرمانی»، «استراحت» و «مراقبت از رژیم غذایی» را تولید کند. در حین کدگذاری، تحلیل‌گر ممکن است متوجه شود که این مفاهیم علی‌رغم اینکه متفاوت هستند، به نظر می‌رسد نشان‌دهنده فعالیت‌هایی هستند که در راستای فرآیند مشابهی صورت می‌گیرند: تحت کنترل در آوردن یک بیماری. آن مفاهیم می‌توانند تحت یک سرفصل انتزاعی‌تر، یعنی مقوله «راهبردهای فردی برای کنترل بیماری» گروه‌بندی شوند. (کوربین، ۱۹۹۰).

«ویژگی‌ها» در نظریه‌پردازی داده بنیاد، زیرمقوله‌هایی از نوع کدهای باز هستند که وظیفه ارائه جزئیات بیشتر در مورد هر مقوله را دارا می‌باشند. در این نظریه‌پردازی، هر ویژگی، در مرحله بعد، بعد پیدا می‌کند. منظور از یک ویژگی بعدبندی شده این است که پژوهشگر، ویژگی را بر روی یک پیوستار تلقی کرده و در بین داده‌ها، مثال‌هایی را که در نهایت این پیوستار را نشان می‌دهند، پیدا می‌کند (کراسول، ۲۰۰۵).

بنابراین می‌توانیم به طور خلاصه مقوله را «طبقه‌ای از مفاهیم» تعریف کنیم؛ مفاهیم را «برچسب‌های مفهومی که بر حوادث، وقایع و دیگر پدیده‌های مجزا قرار می‌گیرند»؛ ویژگی‌ها را

«صفات یا ویژگی‌هایی راجع به یک مقوله»؛ و ابعاد را «قرار دادن ویژگی‌ها در طول یک پیوستار» تعریف کنیم (کوربین، ۱۹۹۰).

پژوهشگران مختلف، نتیجه مرحله کدگذاری باز را به گونه‌های مختلف سازماندهی کرده و نمایش می‌دهند. برای مثال، همه نظریه‌پردازان داده بنیاد، به ویژگی‌ها و ابعاد نمی‌پردازند؛ و یا گاهی به تناسب موضوع پژوهش، در یک سطح بالاتر و علاوه بر مقوله، «مقوله کلان» نیز تعریف می‌کنند (کراسول، ۲۰۰۵).

نکته لازم دیگر اینکه نظریه‌پردازان داده بنیاد برای بررسی داده‌ها، به گونه‌های مختلفی عمل می‌کنند. اغلب نظریه‌پردازان داده بنیاد در این رهیافت به تحلیل جزئی می‌پردازند؛ یا به بیان دیگر، متون و داده‌ها را خط به خط و کلمه به کلمه تحلیل می‌کنند؛ ولی برخی نیز به دلیل اینکه این روش، زمان بسیار زیادی لازم دارد و انبوه مفاهیم ایجاد شده، پژوهش را متوقف کرده یا از راه اصلی خارج می‌کند، روش دیگری انتخاب می‌کنند و آن این است که تنها نکات و مضامین کلیدی را کدگذاری می‌کنند.

۲- کدگذاری محوری

کدگذاری محوری، فرآیند ربط‌دهی مقوله‌ها به زیرمقوله‌ها و پیوند دادن مقوله‌ها در سطح ویژگی‌ها و ابعاد است. این کدگذاری، به این دلیل «محوری» نامیده شده است که کدگذاری حول محور یک مقوله تحقق می‌یابد. در این مرحله، مقوله‌ها، ویژگی‌ها و ابعاد حاصل از کدگذاری باز، تدوین شده و سر جای خود قرار می‌گیرد تا دانش فزاینده‌ای در مورد روابط ایجاد گردد. در این مرحله، نظریه‌پرداز داده بنیاد، یک مقوله مرحله کدگذاری باز را انتخاب کرده و آن را در مرکز فرآیندی که در حال بررسی آن است، (به عنوان «پدیده مرکزی») قرار می‌دهد و سپس، دیگر مقوله‌ها را به آن ربط می‌دهد. این مقوله‌های دیگر عبارت‌اند از: «شرایط علی»، «راهبردها»، «شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر» و «پیامدها». این مرحله مشتمل بر ترسیم یک نمودار است که «الگوی کدگذاری» نامیده می‌شود. الگوی کدگذاری، روابط فیما بین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر و پیامدها را نمایان می‌کند (کراسول، ۲۰۰۵). تعاریف این اصطلاحات در ذیل آورده شده است:

۱. «شرایط علی»: مقوله‌هایی مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری تأثیر می‌گذارند؛
۲. «زمینه»: شرایط خاصی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند؛
۳. «مقوله محوری»: یک صورت ذهنی از پدیده‌ایی که اساس فرآیند است؛
۴. «شرایط مداخله‌گر»: شرایط زمینه‌ای عمومی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند؛

۵. «راهبردها»: کنش‌ها یا برهم‌کنش‌های خاصی که از پدیده محوری منتج می‌شود؛

۶. «پیامدها»: خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها.

به علاوه اگر الگوی کدگذاری را از راست به چپ نگاه کنیم، می‌بینیم که شرایط علی بر پدیده محوری اثر می‌گذارند، پدیده محوری و شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر بر راهبردها اثر می‌گذارد و راهبردها بر پیامدها اثر می‌گذارند (کراسول، ۲۰۰۵).

۳- استفاده از کدگذاری انتخابی و خلق نظریه

استراوس و کوربین، کدگذاری انتخابی را به همراه کدگذاری باز و محوری این‌گونه تشریح می‌کنند:

در کدگذاری باز، تحلیل‌گر به پدید آوردن مقوله‌ها و ویژگی‌های آنها می‌پردازد و سپس می‌کوشد تا مشخص کند که چگونه مقوله‌ها در طول بعدهای تعیین‌شده تغییر می‌کنند. در کدگذاری محوری، مقوله‌ها به طور نظام‌مند بهبود یافته و با زیرمقوله‌ها پیوند داده می‌شوند. با این حال، این‌ها هنوز مقوله‌های اصلی نیستند که در نهایت برای تشکیل یک آرایش نظری بزرگ‌تر یکپارچه شوند، به طوری که در نتایج تحقیق، شکل نظریه پیدا کنند. «کدگذاری انتخابی»، فرآیند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌هاست (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰).

در این مرحله از کدگذاری، نظریه پرداز داده بنیاد، یک نظریه از روابط فیما بین مقوله‌های موجود در مدل کدگذاری محوری به نگارش درمی‌آورد. در یک سطح اصلی، این نظریه شرحی انتزاعی برای فرآیندی که در پژوهش مطالعه می‌شود، ارائه می‌دهد. فرآیند یکپارچه‌سازی و بهبودبخشی نظریه در کدگذاری انتخابی، از طریق فنونی نظیر نگارش خط داستان، مقوله‌ها را به هم متصل می‌کند. در یک خط داستان، پژوهشگر بررسی می‌کند که چگونه عوامل مخصوصی بر پدیده اثر می‌گذارند و منجر به استفاده از راهبردهایی خاص با خروجی‌های ویژه می‌شوند، به عبارت دیگر، کدگذاری انتخابی، یافته‌های مراحل کدگذاری قبلی را گرفته، مقوله محوری را انتخاب می‌کند، به شکلی نظام‌مند آن را به دیگر مقوله‌ها ربط می‌دهد، آن روابط را اثبات می‌کند و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، تکمیل می‌کند؛ بنابراین، مقوله محوری، بخش بسیار مهمی از یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌هاست. استفاده از این سه روال کدگذاری به این معناست که نظریه پردازان داده بنیاد از روال‌هایی طرح‌ریزی شده برای تدوین نظریه‌شان استفاده می‌کنند. آنها به تحلیل داده‌هایشان برای تبدیل به انواع ویژه‌ای از مقوله‌های موجود در کدگذاری محوری تکیه و اطمینان می‌کنند و برای ارائه نظریه‌هایشان از نمودارها استفاده می‌کنند. یک مطالعه نظریه‌پردازی داده بنیاد که از این رهیافت استفاده می‌کند، ممکن است با فرضیه‌هایی که (استراوس و کوربین،

۱۹۹۰) «قضایا» نامیده‌اند، پایان یابد که این فرضیه‌ها روابط بین مقوله‌ها را در الگوی کدگذاری محوری روشن می‌کنند.

جامعه آماری این پژوهش سوره حجرات و تفاسیر مربوط به آن بود. با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و محدودیت جامعه آماری از نمونه‌گیری صرف نظر و کل جامعه به عنوان نمونه در نظر گرفته شد.

مهمترین روش‌های گردآوری اطلاعات در این تحقیق بدین شرح است:

مطالعات کتابخانه‌ای: در این قسمت جهت گردآوری اطلاعات در زمینه مبانی نظری و ادبیات تحقیق موضوع، از منابع کتابخانه‌ای، مقالات، کتاب‌های مورد نیاز و نیز از شبکه جهانی اطلاعات (اینترنت) استفاده شده است.

ابزار گردآوری داده‌ها چک لیست تحلیل محتوای محقق ساخته بر مبنای اصول و مبانی مدیریت مطرح شده در سوره مبارکه حجرات بود. در فرآیند ساخت چک لیست مورد نظر ابتدا سوره مبارکه حجرات با توجه به ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی بررسی شد و از هر آیه نکات مهم آن انتخاب شد. سپس برای هر مجموعه از آیات که بین آن‌ها قرابت معنایی وجود داشت، یک مقوله انتخاب شد. همچنین برای دقیق‌تر شدن زیرمقوله‌ها از تفسیر سوره حجرات نیز استفاده شد که زیر نظر ایشان و با عنوان تفسیر نمونه تألیف شده است. نتایج این بررسی با ۱ مقوله و ۴ زیرمقوله که با مفاد آیات این سوره همسو هستند در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۱- مقوله و زیرمقوله‌های استخراج شده از سوره حجرات با روش تحلیل محتوا

مقوله	زیرمقوله	مفاهیم
	رهبری	استقلال رأی
		داشتن انعطاف
		در دسترس بودن
		پیروی از مقامات مافوق
		ملایم بودن صدا و نگاه
		رعایت عدالت و ایجاد صلح بین مؤمنان
		رعایت ادب
		گذشت و مهربانی
		تحقیق و بررسی در انجام کارها
		ایمان به علم و بصیرت خدا، ایمان صادقانه، ایمان قلبی

شناخت اصول و مبانی مدیریت در سوره حجرات بر اساس روش و تحلیل محتوا

رعایت تقوی، جهاد با مال و جان	اصول و مبانی مدیریت
دوری از غیبت	
دوری از مسخره کردن، دوری از عیب‌جویی	
دوری از تبعیض	
دوری از منت گذاشتن	
بیزاری از کفر و عصیان و دوست داشتن ایمان	
عدم تظاهر به اسلام	
وحدت و یکپارچگی	سازماندهی
توجه به سلسله مراتب	
رعایت اصول اخلاقی در ارتباطات بین فردی (رعایت ادب، داشتن تقوی، گذشت و مهربانی، دوری از غبت، استهزا، تبعیض، منت گذاشتن و ...)	
برنامه‌ریزی از بالا به پایین	برنامه‌ریزی
تحقیق و بررسی قبل از هرگونه تصمیم‌گیری	
تدابیر اصلاحی	کنترل
دوری از اقدام عجولانه	
تحقیق و بررسی	
معیارهای کنترل: ادب، تقوی، ایمان قلبی، علم و بصیرت خدا	

به منظور حصول اطمینان از وجود روایی، مقوله‌ها و زیرمقوله‌های استخراجی اولیه در اختیار گروهی از صاحب‌نظران مدیریت و طلاب گذارده شده و از آن‌ها خواسته شد مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها و همچنین مفاهیم را به لحاظ درجه تناسب با مفاهیم مرتبط با مدیریت در طیفی از یک تا پنج ارزش‌گذاری کنند. ماحصل بررسی نتایج ارزش‌گذاری‌های آن‌ها تأیید مقوله‌ها و زیرمقوله‌های دسته‌بندی‌شده با ارزش میانگین ۴/۲ از ۵ بوده است.

به علاوه در فرآیند ساخت ابزار، برای اطمینان از وجود روایی صوری و محتوایی ابزار، چک لیست تهیه شده اولیه را مجدداً صاحب‌نظران و متخصصان مذکور بررسی کردند و پس از اعمال نظرات اصلاحی آن‌ها فرم نهایی ابزار در طیفی از ۱-۵ ارزش‌گذاری شد که این بار نیز ارزش میانگین ۴/۷ از ۵ به دست آورد.

برای تأمین پایایی ابزار از تکنیک اجرای مجدد استفاده شده است. بدین صورت که فرم نهایی تهیه شده به طور همزمان و مجزا در اختیار تحلیل‌گر محتوای متخصص دیگری نیز قرار داده شده که به طور مجزا چند آیه از سوره حجرات را تحلیل کنند. ضریب همبستگی داده‌های حاصل از تحلیل‌های انجام شده همزمان توسط پژوهشگر اصلی و متخصص مذکور، محاسبه شد که نتیجه حاصل مبین ضریب همبستگی ۰/۷۶ بوده است.

جدول ۲- نتایج ضریب همبستگی

متغیرها	آلفای کرونباخ
رهبری	۰/۶۴
سازماندهی	۰/۷۴
برنامه ریزی	۰/۸۳
کنترل	۰/۸۵
کل	۰/۷۶

برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از تحلیل محتوا، از نرم افزار SPSS و ضریب همبستگی به منظور صحت پایایی نتایج و اطلاعات توصیفی (فراوانی) مفاهیم استفاده شد.

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها برای بررسی صحت و سقم فرضیات برای هر نوع تحقیق از اهمیت خاصی برخوردار است. داده‌های خام با استفاده از فنون آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند و پس از پردازش به شکل اطلاعات در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌گیرند. تجزیه و تحلیل آماری با استفاده از آزمون‌های مناسب در نرم‌افزار SPSS 18 انجام پذیرفت. پس از مطالعه و بررسی ترجمه و تفسیر سوره حجرات و مطالعه منابع مکتوب و دیجیتال در دسترس، جملات و گفتارهای مرتبط با موضوع تحقیق استخراج گردیدند و با استفاده از رهیافت نظام‌مند و کدگذاری باز، مفاهیم و همچنین مقوله‌های اصلی بیرون کشیده شد که نتایج آن در جداولی که در ادامه می‌آید به تفصیل شرح داده شده است.

بررسی اصول مبانی مدیریت در سوره حجرات

رهبری

رهبری در علوم مدیریت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، به‌طوری‌که یکی از وظایف هر مدیر یا بخش، مدیریت و رهبری می‌باشد. رهبر به شخصی اطلاق می‌گردد که دارای اعتماد بنفس بالا، اراده آهنین، جدیت و تحرک جسمی باشد. چنین ویژگی‌ای را هر شخصی ندارد، پس هر شخص

که چنین ویژگی‌هایی را دارا باشد، همان شخص رهبر است. رهبری عبارت از توانایی اعمال نفوذ بر افراد یا گروه‌ها در جهت دست‌یابی به هدف می‌باشد (رابینز، مترجمان: پارسائیان و اعرابی، ۱۳۸۶). منبع اعمال نفوذ دارا بودن یک پایگاه و یا جایگاه رسمی مانند داشتن مقام مدیریت در یک سازمان است. یکی از خصوصیات بارز یک رهبر همین اعمال نفوذ و تحت تأثیر قرار دادن دیگران است که یک مدیر با استفاده از رهبری می‌تواند، زیردستان و کارمندان را تحت سیطره خود قرار داده؛ به‌طوریکه کارکنان را متعهدتر و مسئولیت‌پذیرتر نسبت به وظایفشان می‌سازد. مفاهیم مربوط به مقوله «رهبری» در سوره حجرات تحت ویژگی‌هایی که یک رهبر باید داشته باشد به شرح جدول زیر بیان شده است.

جدول ۳- یافته‌های مستخرج از فرآیند کدگذاری باز برای مقوله رهبری

آیه	متن و ترجمه	کدهای باز برجسته (مفاهیم)
۱	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ای کسانی که ایمان آورده‌اید چیزی را بر خدا و رسولش مقدم نشمرد و پیشی مگیرید و تقوای الهی پیشه کنید که خداوند شنوا و داناست.	حکم رسول خدا همان حکم خداست. بی‌احترامی به رسول خدا بی‌احترامی به خداست. پیشی گرفتن از هر دو ممنوع است. کسانی که از خدا و رسولش پیشی می‌گیرند نه ایمان دارند نه تقوا.
۲	يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ای کسانی که ایمان آورده‌اید صدای خود را فراتر از صدای پیامبر نکنید، و در برابر او بلند سخن مگوئید (و داد و فریاد نزنید) آنگونه که بعضی از شما در برابر بعضی می‌کنند، مبدا اعمال شما نابود گردد در حالی که نمی‌دانید	رهبر امت اسلامی از حقوق و مزایای معنوی بالایی برخوردار است که باید مردم مراعات نمایند. اگر در حال گفتگو با رهبر هستند صدایشان بالاتر از صدای رهبر نباشد و اگر رهبر ساکت است ما هنگام سخن گفتن با او باز هم با صدای بلند حرف نزنیم.
۳	إِنَّ الَّذِينَ يَعْضُونَ أَصْوَابَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ آنها که صدای خود را نزد رسول خدا کوتاه می‌کنند کسانی هستند که خداوند قلوبشان را برای	ادب نشانه تقوا است، افراد مؤدب نیز باید تشویق شوند. سرزنش و تشویق باید کنار هم باشد. اکنون که در محضر پیامبر نیستیم باز مسئله ادب نسبت به جانشینان حضرت همچنان در جای

آیه	متن و ترجمه	کدهای باز برجسته (مفاهیم)
	تقوی خالص نموده و برای آنها آمرزش و پاداش عظیمی است	خود باقی است.
۴ و ۵	<p>إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ</p> <p>کسانی که تو را از پشت حجره‌ها بلند صدا می‌زنند اکثرشان نمی‌فهمند!</p> <p>وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ</p> <p>وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ</p> <p>هر گاه آنها صبر می‌کردند تا خود به سراغشان آئی برای آنها بهتر بود و خداوند غفور و رحیم است</p>	در برابر افراد بی‌ادب و بی‌خرد از باب رحمت، گذشت و مهربانی وارد شویم و آنان را مأیوس نکنیم.
۶	<p>يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهْلَةٍ فَتُصِيبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ تَدْمِيمًا</p> <p>ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر شخص فاسقی خبری برای شما بیاورد درباره آن تحقیق کنید، مبدا به گروهی از روی نادانی آسیب برسانید، و از کرده خود پشیمان شوید.</p>	هر خبری نیاز به تحقیق دارد. تحقیق و بررسی را به تأخیر نیندازید. افشاگری و رسوا کردن افرادی که کارشان سبب فتنه است مانعی ندارد. در مدیریت باید علاج واقعه را قبل از وقوع انجام داد ابتدا تحقیق سپس اقدام کرد. با تحقیق و بررسی فاسقان را متنبه و نگذاریم میدان‌دار باشند.
۷	<p>وَاعْلَمُوا أَن فِیْكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِی كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَ لَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَیْكُمْ الْإِیْمَنَ وَ زِينَةً فِی قُلُوبِكُمْ وَ كَرَّةً إِلَیْكُمْ الْكُفْرَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْعِصْیَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّشِدُونَ</p> <p>و بدانید رسول خدا در میان شما است، هر گاه در بسیاری از امور از شما اطاعت کند به مشقت خواهید افتاد، ولی خداوند ایمان را محبوب شما قرار داده، و آنرا در دل‌هایتان زینت بخشیده و (به</p>	حضور پیامبر و رهبران الهی امتیاز خاصی برای جامعه است. رهبر باید در دسترس باشد و مردم نیز حضور آن حضرت را جدی بگیرند. رهبر باید استقلال رأی داشته باشد. انعطاف در برخی موارد لازم است. محبت به ایمان هست.

کدهای باز برجسته (مفاهیم)	متن و ترجمه	آیه
	عکس) کفر و فسق و گناه را منفور شما قرار داده است کسانی که واجد این صفاتند هدایت یافتگانند.	
از نعمت‌های بزرگ الهی، دوست داشتن ایمان و بیزاری از کفر، فسق و عصیان است.	فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَ نِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (این علاقه به ایمان و تنفر از کفر،) از طرف خداوند فضل و نعمتی بزرگ است و خداوند آگاه و حکیم است.	۸
برای برقراری حفظ امنیت و عدالت اگر لازم باشد باید مسلمان یاغی کشته و فدا شوند. در برابر خشونت باید خشونت به خرج داد. برای آشتی دادن و برقراری صلح با سرعت و بدون تأخیر قیام کنیم. مدت مبارزه تا رسیدن به هدف است.	وَ إِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاصِلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقْتُلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءَتْ فَاصِلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّ الْمُقْسِطِينَ هر گاه دو گروه از مؤمنان با هم به نزاع و جنگ پردازند در میان آنها صلح برقرار سازید و اگر یکی از آنها بر دیگری تجاوز کند با طایفه ظالم پیکار کنید تا به فرمان خدا بازگردد، هرگاه بازگشت (و زمینه صلح فراهم شد) در میان آن دو بر طبق عدالت صلح برقرار سازید، و عدالت پیشه کنید که خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد	۹
مؤمنان برادر یکدیگرند. میان مؤمنان صلح برقرار سازید.	إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ مؤمنان برادر یکدیگرند، بنابراین میان دو برادر خود صلح برقرار سازید، و تقوای الهی پیشه کنید تا مشمول رحمت او شوید.	۱۰
عیب‌جویی از دیگران آنان را به فکر انتقال انداخته و آنها نیز عیب تو را می‌گویند و پس نقل عیب دیگران در آینده کشف عیوب خود است. مسخره نیز	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِاللِّغَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ	۱۱

کدهای باز برجسته (مفاهیم)	متن و ترجمه	آیه
<p>یک طرقة باقی نمی ماند دیر یا زود مسئله به دو طرف کشیده می شود. مسخره تجاوز به حریم افراد است که اگر مسخره کنند توبه نکند.</p>	<p>يَتَّبِعُوا الَّذِينَ هُمْ الظَّالِمُونَ ای کسانی که ایمان آورده اید نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را استهزا کنند، شاید آنها از این ها بهتر باشند، و نه زنانی از زنان دیگر شاید آنان بهتر از اینان باشند، و یکدیگر را مورد طعن و عیب جوئی قرار ندهید، و با القاب زشت و ناپسند یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی بعد از ایمان نام کفر بگذارید، و آنها که توبه نکنند ظالم و ستمگرند.</p>	
<p>مردم در جامعه باید هم در فکر مورد سوء ظن کسی قرار نگیرند و هم کسی کارشان را تجسس نکند و هم در مجالس آبرویشان ریخته نشود. نهی از غیبت. غیبت حرام است از هر سن و مقامی که باشد. آبروی انسان مثل گوشت بدن او وسیله قوام اوست. کافر غیبت ندارد.</p>	<p>يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ای کسانی که ایمان آورده اید! از بسیاری از گمانها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمانها گناه است، و هرگز (در کار دیگران) تجسس نکنید، و هیچیک از شما دیگری را غیبت نکنند، آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟ (به یقین) همه شما از این امر کراهت دارید، تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه پذیر و مهربان است</p>	۱۲
<p>مرد یا زن بودن یا از فلان قبیله و قوم بودن ملاک افتخار نیست که اینها کار خداوند است. تفاوتها برای تفاخر نیست. تمام تبعیضات نژادی، حزبی، قومی و مردود شمرده می شود.</p>	<p>يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم، و تیره ها و قبیله ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، ولی گرامی ترین شما نزد خداوند</p>	۱۳

آیه	متن و ترجمه	کدهای باز برجسته (مفاهیم)
	باتقواترین شماسست، خداوند دانا و خبیر است	
۱۴	<p>قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءَأَمَّنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ</p> <p>اعراب بادیه‌نشین گفتند: ایمان آورده‌ایم، بگو شما ایمان نیاورده‌اید بگوئید اسلام آورده‌ایم، اما هنوز ایمان وارد قلب شما نشده است! و اگر از خدا و رسولش اطاعت کنید پاداش اعمال شما را به طور کامل می‌دهد، خداوند غفور و رحیم است</p>	<p>به هر ادعا و شعاری گوش ندهیم. اطاعت از پیامبر در کنار اطاعت از خدا آمده است.</p>
۱۵	<p>إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ مُّكْمَمٌ يَّرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ</p> <p>مؤمنان واقعی تنها کسانی هستند که به خدا و رسولش ایمان آورده‌اند، سپس هرگز شک و تردیدی به خود راه نداده، و با اموال و جان‌های خود در راه خدا جهاد کرده‌اند، آنها راستگویانند.</p>	<p>ایمان به پیامبر در کنار ایمان به خداوند است. ایمان بدون عمل شعاری بیش نیست. جهاد باید با مال و جان در راه خدا باشد.</p>
۱۶	<p>قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ</p> <p>بگو: آیا شما خدا را از دین و ایمان خود آگاه می‌کنید، در حالی که خداوند آنچه در آسمان‌ها و زمین است می‌داند و او به هر چیزی دانا است!؟</p>	<p>در برابر خداوندی که همه چیز را می‌داند، ادعا و تظاهر نداشته باشیم. او هم به وجود اشیا آگاه است و هم خصوصیات هر چیزی را می‌داند.</p>
۱۷	<p>يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَّا تَمُنُونَ عَلَيَّ إِسْلَامِكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ</p> <p>آنان به خاطر اسلامی که پذیرفتند، بر تو منت</p>	<p>نشانه ایمان صادقانه، خود را منت‌دار خداوند دانستن است، نه منت گذاشتن بر او. منت نهادن بر پیامبر، در حقیقت منت</p>

آیه	متن و ترجمه	کدهای باز برجسته (مفاهیم)
	می گذارند. بگو: اسلام آوردنتان را بر من منت نهید، بلکه اگر راست می گوید این خداوند است که به خاطر آن که شما را به سوی ایمان هدایت کرد، بر شما منت دارد.	بر خداست. مقصد نهایی تکامل انسان، ایمان واقعی است نه تنها تظاهر به اسلام، زیرا منافقان نیز در ظاهر چنین می باشند.
۱۸	إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ همانا خداوند غیب و پنهان آسمانها و زمین را می داند و به آنچه عمل می کنید بصیرت دارد.	ایمان به علم و بصیرت خداوند، ضامن تقوای انسان است. (اگر بدانیم از روزنه ای فیلم ما را می گیرند و با نواری صدای ما را ضبط می کنند، در کلمات و حرکات خود دقت بیشتری می کنیم)

زیرمقوله ها و مقوله های رهبری با توجه به کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴- یافته های مستخرج از فرآیند کدگذاری محوری و انتخابی برای مقوله رهبری

کد انتخابی	فراوانی	کدهای محوری
رهبری	۲	استقلال رأی
	۲	داشتن انعطاف
	۱	در دسترس بودن
	۱۲	پیروی از مقامات مافوق
	۸	ملایم بودن صدا و نگاه
	۳	رعایت عدالت و ایجاد صلح بین مؤمنان
	۵	رعایت ادب
	۲	گذشت و مهربانی
	۴	تحقیق و بررسی در انجام کارها. دوری از سطحی نگری
۱۰	ایمان به علم و بصیرت خدا، ایمان صادقانه، ایمان قلبی	

کد انتخابی	فراوانی	کدهای محوری
	۸	رعایت تقوی، جهاد با مال و جان
	۳	دوری از غیبت
	۴	دوری از مسخره کردن، دوری از عیب جویی
	۲	دوری از تبعیض
	۱	دوری از منت گذاشتن
	۲	بیزاری از کفر و عصیان و دوست داشتن ایمان
	۲	عدم تظاهر به اسلام

همانطور که در ۲ مشاهده می‌شود به صفات و خصوصیات رهبری در سوره حجرات مانند (دوری از غیبت، مسخره کردن، تبعیض و ...) توجه زیادی شده است. در این بین اطاعت از مافوق (۱۲ مورد) و ایمان قلبی داشتن (۱۰ مورد) بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند.

سازماندهی

سازمان مجموعه‌ای است که با اندیشه و قصد تحقق اهداف معینی تعریف می‌شود و هر سازمان ممکن است دارای اهداف متعددی باشد که این اهداف از طریق فعالیت افراد یا کارکردهای ابزار و تجهیزات تحقق می‌یابند. در سازماندهی یک نفره و کوچک کلیه وظایف توسط شخص واحدی انجام می‌شود. یعنی همان شخصی که تولید می‌کند، می‌فروشد، خدمات ارائه می‌دهد و منابع مالی را تأمین می‌کند؛ اما با گسترده شدن حجم فعالیت‌ها، تقسیم وظایف ضرورت می‌یابد و تقسیم وظایف در دو جهت افقی و عمودی، ابعاد جدیدی را در مفاهیم مربوط به سازمان موجب می‌گردد.

مفاهیم مربوط به مقوله سازماندهی در سوره حجرات تحت ویژگی‌هایی که افراد در ارتباطات با یکدیگر باید داشته باشند به شرح ذیل بیان شده است، که همانند جدول ۳ می‌باشد.

جدول ۵- یافته‌های مستخرج از فرآیند کدگذاری باز برای مقوله سازماندهی

آیه	متن و ترجمه	کدهای باز برجسته (مفاهیم)
۱	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ای کسانی که ایمان آورده‌اید چیزی را بر خدا و	حکم رسول خدا همان حکم خداست. بی‌احترامی به رسول خدا بی‌احترامی به خداست. پیشی گرفتن از هر دو ممنوع

آیه	متن و ترجمه	کدهای باز برجسته (مفاهیم)
	رسولش مقدم نشمرید و پیشی مگیرید و تقوای الهی پیشه کنید که خداوند شنوا و داناست.	است. کسانی که از خدا و رسولش پیشی می‌گیرند نه ایمان دارند نه تقوا.
۲	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ای کسانی که ایمان آورده‌اید صدای خود را فراتر از صدای پیامبر نکنید، و در برابر او بلند سخن مگوئید (و داد و فریاد نزنید) آنگونه که بعضی از شما در برابر بعضی می‌کنند، مبادا اعمال شما نابود گردد در حالی که نمی‌دانید	رهبر امت اسلامی از حقوق و مزایای معنوی بالایی برخوردار است که باید مردم مراعات نمایند. اگر در حال گفتگو با رهبر هستند صدایشان بالاتر از صدای رهبر نباشد و اگر رهبر ساکت است ما هنگام سخن گفتن با او باز هم با صدای بلند حرف نزنیم.
۳	إِنَّ الَّذِينَ يَعْضُونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ آنها که صدای خود را نزد رسول خدا کوتاه می‌کنند کسانی هستند که خداوند قلوبشان را برای تقوی خالص نموده و برای آنها آمرزش و پاداش عظیمی است	ادب نشانه تقوا است، افراد مؤدب نیز باید تشویق شوند. سرزنش و تشویق باید کنار هم باشد. اکنون که در محضر پیامبر نیستیم باز مسئله ادب نسبت به جانشینان حضرت همچنان در جای خود باقی است.
۴ و ۵	إِنَّ الَّذِينَ يَبْذُلُونَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ کسانی که تو را از پشت حجره‌ها بلند صدا می‌زنند اکثرشان نمی‌فهمند! وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ هر گاه آنها صبر می‌کردند تا خود به سراغشان آئی برای آنها بهتر بود و خداوند غفور و رحیم است	در برابر افراد بی‌ادب و بی‌خرد از باب رحمت، گذشت و مهربانی وارد شویم و آنان را مأیوس نکنیم.
۶	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن	هر خبری نیاز به تحقیق دارد. تحقیق و

کدهای باز برجسته (مفاهیم)	متن و ترجمه	آیه
<p>بررسی را به تأخیر نیندازید. افشاگری و رسوا کردن افرادی که کارشان سبب فتنه است مانعی ندارد. در مدیریت باید علاج واقعه را قبل از وقوع انجام داد ابتدا تحقیق سپس اقدام کرد. با تحقیق و بررسی فاسقان را متنبه و نگذاریم میدان دار باشند.</p>	<p>تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهْلِهِ فَتُصِيبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر شخص فاسقی خبری برای شما بیاورد درباره آن تحقیق کنید، مبادا به گروهی از روی نادانی آسیب برسانید، و از کرده خود پشیمان شوید.</p>	
<p>حضور پیامبر و رهبران الهی امتیاز خاصی برای جامعه است. رهبر باید در دسترس باشد و مردم نیز حضور آن حضرت را جدی بگیرند. رهبر باید استقلال رأی داشته باشد. انعطاف در برخی موارد لازم است. محبت به ایمان هست.</p>	<p>وَاعْلَمُوا أَن فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَ لَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ الْإِيمَنَ وَ زِينَةً فِي قُلُوبِكُمْ وَ كَرَّةً إِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّشِدُونَ و بدانید رسول خدا در میان شما است، هر گاه در بسیاری از امور از شما اطاعت کند به مشقت خواهید افتاد، ولی خداوند ایمان را محبوب شما قرار داده، و آنرا در دل‌هایتان زینت بخشیده و (به عکس) کفر و فسق و گناه را منفور شما قرار داده است کسانی که واجد این صفاتند هدایت یافتگانند.</p>	۷
<p>از نعمت‌های بزرگ الهی، دوست داشتن ایمان و بیزاری از کفر، فسق و عصیان است.</p>	<p>فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَ نِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (این علاقه به ایمان و تنفر از کفر، از طرف خداوند فضل و نعمتی بزرگ است و خداوند آگاه و حکیم است.</p>	۸
<p>برای برقراری حفظ امنیت و عدالت اگر لازم باشد باید مسلمان یاعی کشته و فدا شوند. در برابر خشونت باید خشونت به خرج داد. برای آشتی دادن و برقراری صلح با سرعت و بدون</p>	<p>وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَعَثَ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقْتُلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءَتْ فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ هر گاه دو گروه از مؤمنان با هم به نزاع و جنگ</p>	۹

کدهای باز برجسته (مفاهیم)	متن و ترجمه	آیه
تأخیر قیام کنیم. مدت مبارزه تا رسیدن به هدف است.	پردازند در میان آنها صلح برقرار سازید و اگر یکی از آنها بر دیگری تجاوز کند با طایفه ظالم پیکار کنید تا به فرمان خدا بازگردد، هرگاه بازگشت (و زمینه صلح فراهم شد) در میان آن دو بر طبق عدالت صلح برقرار سازید، و عدالت پیشه کنید که خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد	
مؤمنان برادر یکدیگرند. میان مؤمنان صلح برقرار سازید.	<p>اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخْوِيكُمْ وَانْقُوا اللَّهُ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ</p> <p>مؤمنان برادر یکدیگرند، بنابراین میان دو برادر خود صلح برقرار سازید، و تقوای الهی پیشه کنید تا مشمول رحمت او شوید.</p>	۱۰
عیب جویی از دیگران آنان را به فکر انتقال انداخته و آنها نیز عیب تو را می-گویند و پس نقل عیب دیگران در آینده کشف عیوب خود است. مسخره نیز یک طریقه باقی نمی ماند دیر یا زود مسئله به دو طرف کشیده می شود. مسخره تجاوز به حریم افراد است که اگر مسخره کنند توبه نکند.	<p>يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِاللِّقَبِّ بئس الاسم الفسوق بعدة الايمن و من لم يَتُب فاولئك هم الظالمون</p> <p>ای کسانی که ایمان آورده‌اید نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را استهزا کنند، شاید آنها از این‌ها بهتر باشند، و نه زنانی از زنان دیگر شاید آنان بهتر از اینان باشند، و یکدیگر را مورد طعن و عیب جویی قرار ندهید، و با القاب زشت و ناپسند یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی بعد از ایمان نام کفر بگذارید، و آنها که توبه نکنند ظالم و ستمگرند.</p>	۱۱
مردم در جامعه باید هم در فکر مورد سوء ظن کسی قرار نگیرند و هم کسی کارشان را تجسس نکند و هم در	<p>يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيَجِب أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَ</p>	۱۲

کدهای باز برجسته (مفاهیم)	متن و ترجمه	آیه
<p>مجالس آبرویشان ریخته نشود. نهی از غیبت. غیبت حرام است از هر سن و مقامی که باشد. آبروی انسان مثل گوشت بدن او وسیله قوام اوست. کافر غیبت ندارد.</p>	<p>اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ای کسانی که ایمان آورده اید! از بسیاری از گمانها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمانها گناه است، و هرگز (در کار دیگران) تجسس نکنید، و هیچیک از شما دیگری را غیبت نکند، آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟ (به یقین) همه شما از این امر کراهت دارید، تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه پذیر و مهربان است</p>	
<p>مرد یا زن بودن یا از فلان قبیله و قوم بودن ملاک افتخار نیست که اینها کار خداوند است. تفاوتها برای تفاخر نیست. تمام تبعیضات نژادی، حزبی، قومی و ... مردود شمرده می شود.</p>	<p>يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم، و تیرهها و قبیلهها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، ولی گرامیترین شما نزد خداوند باتقواترین شماست، خداوند دانا و خبیر است</p>	۱۳
<p>به هر ادعا و شعاری گوش ندهیم. اطاعت از پیامبر در کنار اطاعت از خدا آمده است.</p>	<p>قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءَأَمْنَا قُلْ لَمْ نُؤْمِنُوا وَ لَكِنْ قُولُوا أَسَلْنَاكُمْ وَمَا يَدْخُلُ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنَ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ اعراب بادیه نشین گفتند: ایمان آورده ایم، بگو شما ایمان نیاورده اید بگوئید اسلام آورده ایم، اما هنوز ایمان وارد قلب شما نشده است! و اگر از خدا و رسولش اطاعت کنید پاداش اعمال شما را به طور کامل می دهد، خداوند غفور و رحیم است</p>	۱۴
<p>ایمان به پیامبر در کنار ایمان به خداوند است. ایمان بدون عمل شعاری بیش</p>	<p>إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ مُّؤْمِنِينَ يَرْتَابُوا وَ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ</p>	۱۵

کدهای باز برجسته (مفاهیم)	متن و ترجمه	آیه
نیست. جهاد باید با مال و جان در راه خدا باشد.	<p>أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ</p> <p>مؤمنان واقعی تنها کسانی هستند که به خدا و رسولش ایمان آورده‌اند، سپس هرگز شک و تردیدی به خود راه ندادند، و با اموال و جان‌های خود در راه خدا جهاد کرده‌اند، آنها راستگویانند.</p>	
در برابر خداوندی که همه چیز را می‌داند، ادعا و تظاهر نداشته باشیم. او هم به وجود اشیا آگاه است و هم خصوصیات هر چیزی را می‌داند.	<p>قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يُعَلِّمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ</p> <p>بگو: آیا شما خدا را از دین و ایمان خود آگاه می‌کنید، در حالی که خداوند آنچه در آسمان‌ها و زمین است می‌داند و او به هر چیزی دانا است!؟</p>	۱۶
<p>نشانه ایمان صادقانه، خود را منت‌دار خداوند دانستن است، نه منت گذاشتن بر او.</p> <p>منت نهادن بر پیامبر، در حقیقت منت بر خداست.</p> <p>مقصد نهایی تکامل انسان، ایمان واقعی است</p> <p>نه تنها تظاهر به اسلام، زیرا منافقان نیز در ظاهر چنین می‌باشند.</p>	<p>يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ</p> <p>آنان به خاطر اسلامی که پذیرفتند، بر تو منت می‌گذارند. بگو: اسلام آوردنتان را بر من منت ننهید، بلکه اگر راست می‌گویید این خداوند است که به خاطر آن که شما را به سوی ایمان هدایت کرد، بر شما منت دارد.</p>	۱۷
ایمان به علم و بصیرت خداوند، ضامن تقوای انسان است. (اگر بدانیم از روزنه‌ای فیلم ما را می‌گیرند و با نواری صدای ما را ضبط می‌کنند، در کلمات و حرکات خود دقت بیشتری می‌کنیم)	<p>إِنَّ اللَّهَ يُعَلِّمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ</p> <p>بِمَا تَعْمَلُونَ</p> <p>همانا خداوند غیب و پنهان آسمان‌ها و زمین را می‌داند و به آنچه عمل می‌کنید بصیرت دارد.</p>	۱۸

شناخت اصول و مبانی مدیریت در سوره حجرات بر اساس روش و تحلیل محتوا

زیرمقوله‌ها و مقوله‌های سازماندهی با توجه به کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶- یافته‌های مستخرج از فرآیند کدگذاری محوری و انتخابی برای مقوله سازماندهی

کد انتخابی / مقوله	فراوانی	کدهای محوری / زیرمقوله‌ها
سازماندهی	۵	وحدت و یکپارچگی
	۱۲	توجه به سلسله مراتب
	۱۴	رعایت اصول اخلاقی در ارتباطات بین فردی (رعایت ادب، داشتن تقوی، گذشت و مهربانی ...)
	۹	دوری از موانع ارتباطی (دوری از غیبت، استهزا، تبعیض، منت گذاشتن و ...)

با توجه به جدول ۶ رعایت اصول اخلاقی در ارتباطات بین فردی در سازمان با فراوانی ۱۴ بیشترین فراوانی را در مقوله سازماندهی به خود اختصاص داد. همچنین در این بین، توجه به سلسله‌مراتب در سازمان با فراوانی ۱۲، دوری از موانع ارتباطی بین افراد با فراوانی ۹ و در آخر وحدت و یکپارچگی با فراوانی ۵ می‌باشد.

برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی یکی از مهم‌ترین وظایف مدیریت است و شامل پیش‌بینی اهداف سازمان و اقدامات لازم برای رویارویی با تغییرات احتمالی در حین دستیابی به این اهداف می‌باشد. برنامه‌ریزی یک نظام تصمیم‌گیری است مبنی بر اتخاذ تصمیم در مورد اینکه سازمان چه برنامه‌ای برای آینده خود دارد.

مهم‌ترین نقش برنامه‌ریزی در مدیریت سازمان تمرکز بر روی فعالیت‌های سازمان برای رسیدن سازمان به اهداف آن یا همان چشم اندازهای سازمان می‌باشد.

برنامه‌ریزی فرآیندی زمان‌بندی شده است و نباید به طور سریع و بدون ارزیابی دقیق صورت پذیرد، چرا که می‌تواند عواقب جبران‌ناپذیری را برای سازمان به همراه داشته باشد. برنامه‌ریزی یک کار گروهی برای سازمان می‌باشد و به تنهایی، به سختی می‌توان به برنامه‌ریزی دقیقی دست پیدا کرد. مدیریت سازمان باید توجه داشته باشد افرادی را که برای برنامه‌ریزی انتخاب می‌کند دارای خلاقیت و نوآوری باشند و نیز روحیه تعامل در کار گروهی را نیز داشته باشند. همچنین می‌بایست به اصول کلی انجام یک برنامه‌ریزی دقیق نیز مسلط باشند. هدف از برنامه‌ریزی، راحت‌تر انجام

دادن کارها برای بالا بردن کارایی و همچنین نیل به اهداف سازمان می‌باشد. مهم‌ترین اصول برنامه-ریزی تعیین اهداف سازمان شامل اهداف بلندمدت، اهداف کوتاه‌مدت و اهداف میان‌مدت می‌باشد. این اهداف باید به گونه‌ای تعیین گردند که در راستای یکدیگر بوده و قابل دستیابی باشند تا سازمان از حرکت خود باز نایستد. مفاهیم مربوط به مقوله برنامه‌ریزی در سوره حجرات بشرح ذیل بیان شده است.

جدول ۷- یافته‌های مستخرج از فرآیند کدگذاری باز برای مقوله برنامه‌ریزی

آیه	ترجمه	کدهای باز برجسته
۵	وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ هر گاه آنها صبر می‌کردند تا خود به سراغشان آئی برای آنها بهتر بود و خداوند غفور و رحیم است.	در ملاقات با رهبری زمانبندی به دست رهبر است. پیامبر زمان‌هایی را برای ملاقات با مردم قرار داده بود و نیازی به فریاد از کوچه نبود.
۶	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَلَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر شخص فاسقی خبری برای شما بیاورد درباره آن تحقیق کنید، مبادا به گروهی از روی نادانی آسیب برسانید، و از کرده خود پشیمان شوید.	در مدیریت باید علاج واقعه را قبل از وقوع انجام داد ابتدا تحقیق سپس اقدام کرد. با تحقیق و بررسی فاسقان را متنبه و نگذاریم میدان‌دار باشند.
۱۴	قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءَأَمْنَا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْأَيْمَنُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ اعراب بادیه نشین گفتند: ایمان آورده‌ایم، بگو شما ایمان نیاورده‌اید ولی بگوئید اسلام آورده‌ایم، اما هنوز ایمان وارد قلب شما نشده است! و اگر از خدا و رسولش اطاعت کنید پاداش اعمال شما را به طور کامل می‌دهد، خداوند غفور و رحیم است	به هر ادعا و شعاری گوش ندهیم. اطاعت از پیامبر در کنار اطاعت از خدا آمده است.

زیرمقوله‌ها و مقوله‌های برنامه‌ریزی با توجه به کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی در

جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸- یافته‌های مستخرج از فرآیند کدگذاری محوری و انتخابی برای مقوله برنامه‌ریزی

کدهای محوری	فراوانی	کد انتخابی
برنامه‌ریزی از بالا به پایین	۱	برنامه‌ریزی
تحقیق و بررسی قبل از هر گونه تصمیم- گیری یا برنامه‌ریزی	۲	

با توجه به جدول فوق تحقیق و بررسی قبل از هر گونه تصمیم‌گیری با فراوانی ۲ و برنامه‌ریزی از بالا به پایین با فراوانی ۱ می‌باشد.

کنترل

مفاهیم مربوط به مقوله کنترل در سوره حجرات بشرح ذیل بیان شده است.

جدول ۹- یافته‌های حاصل از فرآیند کدگذاری باز برای کنترل و نظارت

آیه	متن و ترجمه	کدهای باز برجسته (مفاهیم)
۲	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ای کسانی که ایمان آورده‌اید صدای خود را فراتر از صدای پیامبر نکنید، و در برابر او بلند سخن مگوئید (و داد و فریاد نزنید) آنگونه که بعضی از شما در برابر بعضی می‌کنند، مبادا اعمال شما نابود گردد در حالی که نمی‌دانید	خلافکارانی که در محضر رهبر بلند صحبت می‌کنند باید توبیخ شوند.
۳	إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ آنها که صدای خود را نزد رسول خدا کوتاه می‌کنند کسانی هستند که خداوند قلوبشان را برای تقوی خالص نموده و برای آنها آمرزش و پاداش عظیمی است	افرادى که در محضر رهبر مودب هستند باید تشویق شوند.
۶	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَلَةٍ فَتُصِيبُوهَا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر شخص فاسقی خبری برای شما بیاورد درباره آن تحقیق کنید، مبادا به گروهی از روی نادانی آسیب برسانید، و از کرده خود پشیمان شوید.	اقدام به یک گزارش بررسی نشده می‌تواند قومی را به نابودی بکشاند. هدف خبرگزاری فاسق ایجاد فتنه و بهم زدن امنیت نظام است. اقدام عجولانه و بدون بررسی

آیه	متن و ترجمه	کدهای باز برجسته (مفاهیم)
		و تحقیق نوعی جهالت است. تحقیق کنیم تا مبدا پشیمان شویم.
۱۴	<p>قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءِإِنَّمَا قُلُّ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لَكِن قُولُوا أَسْلَمْنَا وَ لَمَّا يَدْخُلِ الْإِيْمَنُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِن تُطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُوْلَهُ لَا يَلْتَكُم مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ</p> <p>اعراب بادیه نشین گفتند: ایمان آورده ایم، بگو شما ایمان نیاورده اید ولی بگوئید اسلام آورده ایم، اما هنوز ایمان وارد قلب شما نشده است! و اگر از خدا و رسولش اطاعت کنید پاداش اعمال شما را به طور کامل می دهد، خداوند غفور و رحیم است</p>	به هر ادعا و شعاری گوش ندهیم. اطاعت از پیامبر در کنار اطاعت از خدا آمده است.

زیرمقوله ها و مقوله های کنترل با توجه به کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰- یافته های حاصل از فرآیند کدگذاری محوری و انتخابی برای کنترل

کد انتخابی	فراوانی	کدهای محوری
کنترل	۲	تدابیر اصلاحی
	۱	دوری از اقدام عجولانه
	۱	تحقیق و بررسی
	۱۷	معیارهای کنترل: ادب، تقوی، ایمان قلبی، علم و بصیرت خدا

با توجه به جدول فوق به معیارهای اخلاقی (با فراوانی ۱۷) در سوره حجرات توجه زیادی شده است که در این قسمت از تکرار آن خودداری شد (رجوع شود به بخش رهبری و سازماندهی). اینها معیارهای اخلاقی می باشند که نه تنها مدیر و رهبر باید به آن توجه کنند بلکه افراد در سلسله مراتب پایین نیز باید آنها را رعایت کنند.

نتیجه

به طور کلی می‌توان سوره حجرات را از دو منظر بررسی کرد. در بررسی اول، فضای سخن این بود که در میان مؤمنان پیشی گرفتن از رسول خدا در مقام حکومت باب شده بود و قرآن دستور می‌دهد که از ایشان پیشی نگیرید و پشت سر ایشان حرکت کنید. برای تحقق این امر باید صدای خود را از صدای پیامبر بلندتر نکنید و حتی صدای مؤمنان نباید هم‌عرض با صدای ایشان باشد. در فضایی که از سوی مردم به جایگاه رسول خدا بی‌توجهی یا کم‌توجهی می‌شده، فضایی برای جولان دادن فاسقان در جامعه حاصل می‌شود و فاسقان یک خبر دروغ به مؤمنان می‌دهند تا این‌ها را باهم درگیر کنند. خداوند متعال در این قسمت به مؤمنان دستور می‌دهد که پشت سر فاسقان راه نیفتند و خبر رسیده از آنها را تحقیق کنند و پشت سر پیامبر حرکت کنند، و وقتی که سراغ پیامبرآمدند، مطیعانه سراغ ایشان بیایند و ایشان را به موضع انفعال نکشانند و از ایشان نخواهند که از فاسقان تبعیت کند.

از منظر دوم، اخلاق اجتماعی را که به آن کم‌توجهی می‌شد و همین عامل و زمینه درگیری می‌شد را مورد توجه قرار می‌دهد که همدیگر را مسخره نکنند و اسم فسق روی هم نگذارند و از این کارها توبه کنند. بعد در یک لایه عمیق‌تر بیان می‌کند که سوءظن نسبت به یکدیگر نداشته باشید، تجسس نکنید و غیبت نکنید. در لایه بعدی می‌فرماید شما از یک پدر و مادر خلق شده‌اید و شما را شعبه و فرقه و قبیله بودنتان، صرفاً برای تحقق زندگی است و معیار برتری تقواست. مراد از تقوا را هم در سوره بیان کرده بود که چیست، مراد، تبعیت از رسول خدا به عنوان نماینده خدا در حکم حکومت و برادری با یکدیگر در زیر سایه رهبری الهی جامعه اسلامی است. مدعیان ایمان که در فضای منت‌گذاری بر پیامبر خدا، دینداری خود را به آن حضرت تعلیم می‌دهند، این‌ها مؤمن نیستند و برخوردشان از موضع منت و محبت بیجاست، خداوند عالم غیب، این جریان را افشا کرد تا اثرات سوء آن را خنثی سازد و جامعه اسلامی را از گزند بحران‌ها در مسیر رشد رهایی بخشد.

به عنوان نتیجه‌گیری نهایی می‌توان اینگونه استدلال کرد که، این آموزه‌ها اغلب گزاره‌هایی هستند که هم در سطح شناختی و هم در سطح رفتاری، عملکرد فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهند. خصوصاً آن که زمینه‌های انگیزشی مناسب را برای این تأثیرگذاری فراهم می‌نمایند. به عبارت دیگر، افزایش آگاهی در مورد اصول معاشرت و روابط بین فردی، تأکید بر ضرورت دوری از عواملی که نقش مضر و نامطلوبی بر روابط اجتماعی دارند، ارائه دیدگاهی مبتنی بر برادری (اخوت)، برابری (عدم اصالت امور مادی، تفاخر و تبعیض) و نگرانی نسبت به مسائل اجتماعی، خصوصاً ارتباط با دیگران و در نهایت بکارگیری تصویرسازی‌های ذهنی برای ملموس ساختن قبح

رفتارهایی که پیش‌تر تحت عنوان موانع ارتباطی مطرح شدند؛ ازجمله عواملی هستند که در سه سطح شناختی، انگیزش و رفتاری می‌توانند روابط بین فردی را تحت تأثیر قرار دهند. شریعتی و کرمی (۱۳۸۹) نیز این‌گونه تبیین کردند که معارف اسلامی از رویکردی شبیه به رویکردهای شناختی و شناختی- رفتاری در کنترل خشم استفاده می‌کند.

این آموزه‌ها، خصوصاً مواردی که در ذیل مبحث موانع ارتباطی قرار گرفته‌اند مانند عیب‌جویی، غیبت، تمسخر، سوءظن و تهمت زدن؛ ضمن این که طرفین ارتباط را متوجه انگیزه‌های اصلی این رفتارها مانند کینه، خشم، حسادت و تکبر کرده، راه‌های اصلی درمان را در پیش گرفتن تقوا، تعقل و تدبیر در امور رهستی، تفکر مثبت، حتی به سخن ساده‌تر، اجتناب از این امور معرفی می‌کند. همچنین، آموزه‌های سوره حجرات، شناخت فرد نسبت به کل هستی، فلسفه آفرینش، شیوه‌های اتخاذ تصمیم‌ها و قضاوت‌های صحیح را تحت تأثیر قرار می‌دهند. پژوهش گروه R.P.B.S سازمان جهانی بهداشت (۲۰۰۶)، نیز اثرات مثبت و درمانی این راهبردها را در تمام حوزه‌های مربوط به کیفیت زندگی نشان داده است. لذا از یک سو، آموزه‌های سوره حجرات با ارائه این دستورالعمل- های کاربردی، توانایی خودکنترلی فرد را افزایش داده و وی را قادر می‌سازد هیجان منفی خود را مدیریت کنند و از سوی دیگر، او را تشویق می‌کنند تا در رابطه با دیگران به ایجاد هیجان‌های مثبت متوسل گردد.

ارتباط بین فردی اشخاص در جامعه در چهار حوزه زمینه شخصی، آشنایی به اصول و مبانی ارتباط، شناسایی و رعایت آداب ارتباط و شناسایی و رفع موانع ارتباطی قابل تبیین است. زمینه شخصی دربرگیرنده نوع نگاه فرد به محیط پیرامونی و نگرش‌های هستی‌شناسانه، اصل تقابل شدن به تقوا، ایمان به نظام تشخیص و ارزیابی شخصی و درنهایت توانایی ملاک قرار دادن عدالت در امور بین فردی است. این که فرد قادر به افزایش شناخت خود درباره کل هستی و جایگاه خاص خود در آن باشد؛ یا نظام فکری خود را نسبت به فلسفه آفرینش توسعه دهد؛ یا به زندگی خود معنا و مفهوم توجیه‌پذیری را بدهد؛ به نگرش‌های هستی‌شناسانه اشاره دارد. ایمان، درحقیقت یک چارچوب ادراکی خاصی را برای فرد فراهم می‌آورد تا بر اساس آن، فرد بتواند مسیرهای صحیح برای تصمیم‌گیری و قضاوت را شناسایی و تقویت کند. تقوا، نیز به عنوان توانایی خودمهارگری یا خودکنترلی که ارتباط تنگاتنگی با ایمان فرد دارد باعث افزایش توانایی فرد در به تأخیر انداختن قضاوت‌های ارزش‌گذاری شده در مورد دیگران و داشتن تفکر مثبت می‌شود. عدالت‌محوری نیز باعث می‌شود ارتباط همواری در سطح برابر و عاری از تبعیض‌های مادی و اجتماعی رخ دهد.

اصول ارتباطی، دربرگیرنده جایگاه مخاطب - شامل شکل‌دهی به توقعات، عمل بر مبنای ایمان و عدالت، صداقت، مسئولیت‌پذیری - رعایت احترام متقابل، یکپارچه‌نگری، اخوت و برادری دینی و تحلیل پیام می‌شود. آداب برقراری ارتباط و موانع نیز به نحوی با یکدیگر ارتباط نزدیکی دارند. چرا که آشنایی فرد با موانع ارتباطی و تلاش برای به حداقل رساندن آن‌ها و سعی در پرورش رفتارهای متعارض با آن‌ها خود جزئی از آداب ارتباط بین فردی محسوب می‌شود.

بی‌گمان در هر پژوهشی، پژوهشگر با موانع و محدودیت‌هایی مواجه می‌شود. در انجام این رساله نیز نگارنده با محدودیت‌هایی مواجه گردید که شامل مشکل انجام روش تحلیل سوره حجرات و شناسایی اصول و مبانی مدیریتی می‌باشد. با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهادت زیر در این حوزه ارائه می‌شود.

رهبری

- استفاده مدیران از بینش قرآنی برای اداره امور کار و زندگی
 - استفاده مدیران از بینش قرآنی برای امور تصمیم‌گیری و راه‌حل‌ها
 - رعایت اصول اخلاقی (ادب، گذشت و مهربانی، دوری از سطحی‌نگری، تبعیض و ...)
- توسط مدیران

سازماندهی

- رعایت اصول اخلاقی (ادب، گذشت و مهربانی، دوری از سطحی‌نگری، تبعیض و ...)
- توسط کارکنان
- رعایت وحدت و یکپارچگی در کل سازمان
 - رعایت اصول سلسله‌مراتب در کل سازمان

برنامه‌ریزی

- تحقیق و بررسی قبل از هر گونه انجام کاری در کلیه امور مدیریتی
- استفاده از رویکرد تصمیم‌گیری از بالا به پایین

کنترل

- استفاده از معیارهای اخلاقی در کنترل برنامه‌های سازمان
 - استفاده از رویکرد پاداش و تنبیه در مورد وظایف انجام شده توسط کارکنان
 - تحقیق و بررسی قبل از هر گونه تصمیم‌گیری
- همچنین برای تحقیقات آینده پیشنهادت زیر ارائه می‌شود.
- مقایسه نتایج این تحقیق با سایر تحقیقات انجام شده در این حوزه

- شناسایی اصول مدیریتی در سایر سوره‌های قرآن کریم
- مدل فوق در سطح سازمان‌ها و دستگاه‌های اداری و اجرایی کشور آزمون شود و با توجه به نتایج حاصله میزان فاصله وضع موجود از وضع مطلوب از نظر عملکرد مدیران در جهت اعمال ارزش‌ها و ویژگی‌های مدیریت اسلامی ارزیابی شود و نقاط ضعف آن را با پیش‌بینی آموزش‌های خاص مدیریت اسلامی برطرف کنند.

منابع

۱. احمدزاده بیانی، احمد (۱۳۸۶)، *روانشناسی مدیریت*، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
۲. افجه‌ای، علی اکبر (۱۳۷۳)، *مدیریت اسلامی*، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه علامه طباطبائی.
۳. حجازی، باقر (۱۳۸۷)، *تأثیرات ارتباطات بین‌المللی آموزش عالی در برنامه‌های درسی آموزش عالی*، دوره ۱، شماره ۲.
۴. حیدری تفرشی، غلامحسین (۱۳۸۶)، *مدیریت اسلامی*، اراک، نشر نویسنده.
۵. رحیمی کیا، امین؛ مهرداد، حسین (۱۳۸۶)، *مدیریت اسلامی*، خرم آباد، دانشگاه آزاد خرم آباد.
۶. سرمدی، محمدرضا، (۱۳۷۹)، *مدیریت اسلامی*، تهران، انتشارات پیام نور، چاپ پنجم.
۷. سینا، حمید (۱۳۹۰)، *آموزه‌هایی از مدیریت در قرآن با نگرشی بر جزءهای ۱۳ الی ۱۵*، فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی، دوره ۲، شماره مسلسل ۷ (ویژه‌نامه مدیریت قرآنی).
۸. شعرا، زهرا (۱۳۹۰)، *آموزه‌هایی از مدیریت در قرآن با نگرشی بر جزءهای ۲۲ الی ۲۴*، فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی، دوره ۲، شماره مسلسل ۷، (ویژه‌نامه مدیریت قرآنی)، صفحه ۱۷۵ تا ۱۸۸.
۹. طیب، سید عبدالحسین (۱۳۷۸)، *تفسیر اطیب البیان فی تفسیر القرآن*، تهران، انتشارات اسلام.

شناخت اصول و مبانی مدیریت در سوره حجرات بر اساس روش و تحلیل محتوا

۱۰. علیجانی، رضا (۱۳۸۹). *سه شریعتی در آئینه ذهن ما*، تهران، انتشارات قلم، چاپ اول.
۱۱. محمدی طاهری، نیلوفر (۱۳۹۰)، *آموزه هایی از مدیریت در قرآن با نگرشی بر جزءهای ۱۶ الی ۱۸*، فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی، سال دوم، ویژهنامه مدیریت قرآنی، بهار.
۱۲. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۰)، *القواعد الفقهی*، مدرسه الامام علی بن ابی طالب.
۱۳. یوسفی سعیدآبادی، رضا (۱۳۹۰)، *مدیریت در نگاه قرآن با نگرشی بر جزءهای ۲۹ الی ۳۰*، فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی، دوره ۲، شماره مسلسل ۷ (ویژهنامه مدیریت قرآنی). صص ۲۲۴-۲۰۹.

14. Creswell, J. W (2005) *Educational research: planning, conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative research (2th edition)*, Publication Manual of the American Psychological Association.
15. Corbin, J. (1998). *Alternative interpretations: Valid or not? Theory and Psychology*, 8(1), 121-128.
16. Corbin, J. and A. Strauss (1990). *Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria*. *Qualitative Sociology* 13 (1):3-21.